

УДК 141.7:316.75

В. О. Зубов
доктор філософських наук, доцент,
професор кафедри філософії
Запорізького національного університету

СЕСУАЛЬНІСТЬ ЯК ПРЕДМЕТ ФІЛОСОФСЬКОЇ РЕФЛЕКСІЇ

У сучасних умовах сексуальність стає невід'ємною складовою соціально успішної особистості. Суспільство XXI сторіччя формує нові лики інтимності й сексуальних орієнтацій, їхні екзистенційно-особистісні горизонти в глобалізованому світі. Це актуалізує дослідницький інтерес до указаної проблеми. Зазначимо, що проблема статі, сексуальності, визначення їхніх соціальних канонів завжди були в центрі уваги мислителів. Засади філософського осмислення феномена сексуальності закладено в працях З. Фрейда [1], М. Фуко [2–4]. Певні здобутки у вивченні цієї теми належать таким авторам, як Ю. Евола [5], І. Кон [6–8], Ю. Епанова [9] та інші науковці.

Метою статті є філософська рефлексія сексуальності й визначення змін у її виявах у сучасних умовах.

Соціальні зміни, що відбуваються у світі останніми десятиліттями (наприклад, зміна становища жінки в суспільстві, криза ідентифікації особистості, деформація інституту сім'ї, «сексуальна революція» тощо), зумовлюють появу нових напрямів сексуальних орієнтацій людини. Один із найдавніших соціальних інститутів – сім'я – втрачає традиційні функції – економічну, репродуктивну, рекреативну, феліцитологічну. Сервісна економіка та розвинута соціальна інфраструктура суспільства дають особистості змогу реалізовувати традиційні функції сім'ї без її створення. Якщо раніше інститут сім'ї базувався на принципах подвійного стандарту (різних для чоловіка й жінки), то сьогодні внаслідок поширення фемінізму як підґрунтя життєвої стратегії сучасної жінки ці межі стирає. Радикальних змін зазнає і уявлення про норму (як моральну, так і правову) у сексуальних взаєминах. Прагнення до емоційної насиченості індивідуального життя, можливості отримання яскравих, усе нових і неповторних відчуттів та переживань, створення в суспільстві сервісних послуг для задоволення таких потреб роблять сучасну людину вільною від сімейних пут і прихильником гедонізму. Любов усе більше набуває форми яскравої, але недовготривалої зустрічі двох індивідів без зобов'язань у майбутньому. Традиційні уявлення про любов як сильне почуття приязні та симпатії між чоловіком і жінкою, що може досягати сили високого напруження і стати пристрастю у вигляді сильного статевого потягу й зберігатися протягом усього життя й поєднуватися з усвідомленням щастя, усе частіше зараховуються до ідеальних, романтичних, «голлівудських» варіантів взаємин, але нездійснених у реальному житті. У повсякденній практиці цивілізаційного суспільства пішло в минуле міркування, яке зумовлювало деяку недовіру щодо жінки та жіночого начала в різних традиціях, де жінка розглядалася як джерело «гріха», нечистоти й зла, як спокуса та небезпека для того, хто спрямовує свій шлях у сферу духовного вдосконалення, надприродного. У XXI столітті значимість статі виявляється не стільки в простому факті появи на світ чоловіком чи жінкою, а в особливому процесі духовного пробудження в тілі людини тієї чи іншої статі. Завдання традиції в сексуальній сфері полягало у створенні суворих канонів і каналів, щоб сексуальне життя змогло потекти по них у потрібному напрямі. Але поширюється верста людей, котрі, беручи традиційні орієнтації, сприймають їх не як щось нав'язане ззовні, а як можливість свідомо реалізувати, підкоряючись внутрішньому імпульсу, вищу, «нетрадиційну» можливість своєї

власної природи, як перспективу свого духовно-культурного спонтанного розвитку. Реалізувати свою природу згідно традицією – це витравлювати з чоловіка все «жіноче», а із жінки – усе «чоловіче», прагнути до того, щоб стати «абсолютним чоловіком» і «абсолютною жінкою». У цьому аспекті поява феномена Кончити Вурст (австрійського співака Тома Ньюверза, переможця Євробачення-2014) продемонструвала заперечення традиційного уявлення про ідеального чоловіка й дала візуальну репрезентацію чоловіка як «ідеальної жінки», але з бородою. Дві основоположні форми діяльності чоловіка, згідно з традицією, – це Дія і Споглядання. Воїн (Герой) і Аскет – ось два фундаментальних типи чистої мужності. Паралельно з цими двома чоловічими типами існує в традиції два типи, відповідних жіночій природі. Так, уважається, що жінка реалізує себе, підіймаючись на той самий рівень, що і чоловік-воїн і чоловік-аскет, через тип Коханки або тип Матері [5]. Якщо традиційна етика вимагала від чоловіків і жінок, щоб вони завжди залишалися самими собою, усіяко акцентували ті риси, що роблять одних саме чоловіками, а інших саме жінками, то сучасність іноді прагне, навпаки, до зрівнювання, до сфери безформного, до галузі, яка знаходиться поза всякою індивідуалізацією й відмінністю статей. «У суспільстві, яке більше не знає ні Аскета, ні Воїна; у суспільстві, де руки останніх аристократів більше звичні не до меча і скипетра, а до тенісної ракетки й шейкера для коктейлів; у суспільстві, де вищим чоловічим типом є грубий боксер або кіноактор, не кажучи вже про штучні маски «інтелектуалів» або «професорів», про нарцисичні маріонетки «художників» або метушливо-огидних «банкірів» і «політиків», у такому суспільстві природно, що й жінка підіймається й вимагає для себе прав на «особистість» і «свободу», які розуміються в анархічному й індивідуалістичному сенсах, властивому останнім часам» [5].

Можна виокремити такі проблеми статевої відносин і кохання в XXI столітті: споживацьке ставлення до високого почуття; поширення практики сексуальних відносин без кохання; перетворення сексуальності в особистісну, приватну справу людини. Фактом суспільного життя останніх десятиріч є «сексуальна революція» – комплекс змін у сучасних суспільствах, особливо західних, що охопили сфери статевої поведінки та гендерних відносин і, відповідно, позначилися на суспільній думці, моралі, кодексах поведінки; охопили сферу права й медичної практики, котрі регулюють сексуальні стосунки, сексуальна активність людини набула більших можливостей та індивідуальних проектів для здійснення. Це відбулося у визнанні законними шлюбів геїв і лесбіянок. Деякі західні держави – США, Франція, Великобританія і ще близько 10 країн – зрівняли шлюби представників секс-меншин із гетеросексуальними шлюбами. Ці країни визнають одностатеві союзи законними. Побутує думка, що в тих суспільствах, де в результаті уявної боротьби за свободу вибирається з погляду релігії гріх, усе обернеться розбещенням моралі. Практика одностатевих шлюбів розглядається як вступ людства на шлях самознищення, як «утрата людиною власної особистості й повне його підпорядкування нижчим тваринним інстинктам», як «дуже небезпечний апокаліптичний симптом» [10]. Зміни в розумінні сексуальності, зокрема жінки, зумовили

й таке явище, як фемінізм. Фемінізм являє собою сукупність рухів та ідеологічних комплексів, що спрямовані на визначення й захист рівних із чоловіками політичних, економічних і соціальних прав жінок. Фемінізм можна тлумачити як соціально-політичну теорію, у якій аналізують гноблення жінок і перевагу чоловіків в історичному минулому та сьогоденні, а також осмислюють шляхи подолання чоловічої переваги над жінками; ідеологію, що протистоїть усім теоріям і діям жінконенависництва; теорію соціокультурного розвитку, альтернативну наявній європейській традиції, яка виявляє зверхність до жіночого соціального досвіду в уявленнях про світ і суспільство. Сам термін «фемінізм» увів в обіг французький соціаліст-утопіст Шарль Фур'є у кінці XVIII століття, він уважав, що соціальний стан жінок є мірилом суспільного прогресу. Він іменував феміністами прихильників жіночого рівноправ'я. Але, говорячи про рівноправ'я статей, феміністки сучасності пропагують ідеологію, у центрі якої стоїть тільки жінка, і приділяють незмінно підвищену увагу лише тим питанням, що стосуються жінок. Таке подання матеріалу змушує послідовників цієї ідеології бачити світ лише через призму жіночих проблем, тим самим спотворюючи реальне сприйняття світу й створюючи стійкі забобони та агресивні дії на кшталт акцій «Фемен». Можна стверджувати, що в країнах Заходу тепер через феміністський рух чоловіки зазнають дискримінації. Фемінізм вважають причиною руйнування традиційного устрою життя й знищення звичних ролей, традиційно вказаних чоловікам і жінкам залежно від їхньої статі. Дійсно, між чоловіками та жінками існує низка природних відмінностей, і суспільство, на нашу думку, лише виграє від їхнього визнання. Замість слідування природному призначенню й завоювання для себе нових горизонтів соціальної та світоглядної свободи, сучасна жінка відмовляється від власної природної функції. Після довгих століть «рабства» жінка захотіла стати вільною й не зробила нічого іншого, як скопіювала ідею «самостійної жіночої особистості» з архетипу «особистості» чоловіка. І в цьому виявляється глибока недовіра «сучасної жінки» до себе самої, нездатність її бути для себе власною цінністю, тобто бути саме як жінка, а не як чоловік. У цьому й полягає витік певної орієнтації: жінка стала прагнути здобути реванш над чоловіком, відстояти свою «гідність», довести свою «значимість», поступово звикаючи порівнювати себе з чоловіком. Треба правдиво признати, що ще має місце зневажливе ставлення до жінки з боку сучасного чоловіка, у ментальних структурах якого залишаються архетипи патріархату. Але й жінки, котрі не здатні усвідомити свого природного покликання й захистити його, а спроможні тільки продемонструвати володіння тими інтелектуальними та фізичними властивостями і якостями, що асоціюються з протилежною статтю, як не дивно, особливо цінуються в сучасному суспільстві. Але й сучасний чоловік із повною безвідповідальністю зі свого боку не тільки допустив це, а ще й сам підштовхнув жінку до роботи в усіх інститутах сучасного суспільства й сучасної культури. Очевидним є глибоке виродження жіночого типу аж до соматичного, тілесного рівня атрофії природних можливостей, удушення специфічно жіночого внутрішнього світу. Показово, що для багатьох сучасних жінок навіть перспектива фізичної любові не становить такого інтересу, як нарцистичний культ власного тіла, як бажання показати свою плоть в одязі або з мінімумом його, як фізичний тренінг, як танці, спорт, гроші тощо. Егоцентризм сучасної жінки призводить до того, що вона цікавиться вже не самим чоловіком, а тим, що він може їй дати для задоволення її марнославства й примх. Паралельно до цього відбувається розкладання та виродження чоловічого типу, що стає все більш і більш поверховим у міру звикання до суто практичного життя, яке в сучасно-

му світі сприяє деградації й денатурації чоловічого начала [5]. Рівність чоловіків і жінок та слідування природному началу у виявах їхньої сексуальності – це питання збереження людського існування загалом.

Актуальність проблеми сексуальності відбивається й у поширенні в сучасному суспільстві такого феномена, як нетрадиційна сексуальна орієнтація, зокрема одностатеві сексуальні взаємини, ставлення суспільства до яких неоднозначне. З'явилась спільнота людей, яку позначають ЛГБТ (лесбійки (Lesbian), геї (Gay), бісексуали (Bisexual) і трансгендери (Transgender)). Абревіатура була прийнята більшістю громадських організацій і ЗМІ в різних країнах світу як самоназва людей, котрі об'єднуються на основі своєї сексуальної орієнтації й гендерної ідентичності. Зазначимо, що нормативність є неодмінною умовою існування суспільства як системи спільної життєдіяльності. Але завжди в суспільстві існують ті, хто її порушує. Соціальні практики демонструють два варіанти реакції суспільства на девіантну поведінку окремих людей або груп у межах прийнятої в соціумі нормативності: спроба виключити таку поведінку шляхом різного роду репресій із соціальної системи або ж зробити її соціально допустимою. Для сучасного західного демократичного суспільства другий шлях є переважним. Цей шлях передбачає, що між тими членами суспільства, які орієнтуються на чинні норми, і тими, хто діє, порушуючи їх, укладається деяка угода, що дає змогу встановити прийнятний консенсус щодо більш фундаментальних норм сумісного життя.

Ставлення суспільства до ЛГБТ є одним із найбільш типових виявів такого шляху досягнення згоди як умови стабільності соціального світу. ЛГБТ, будучи особливою формою суспільної поведінки, є девіантною щодо одного з основних інститутів і цінностей сучасного суспільства – гетеросексуальної й моногамної сім'ї, оскільки за останньою визнається все ж таки виконання найважливішої функції – відтворення безпосереднього життя людей. Однак є й інша (крім згоди) базова умова існування демократичного та плюралістичного суспільства – права людини, що визнаються суспільством тією мірою, якою вони не завдають шкоди іншим людям. Наслідком такої ієрархії цінностей, коли права людини мають пріоритетний характер, є те, що сучасна людина вважає легітимним навіть такий спосіб життя і стандарти сексуальної поведінки, які не відповідають її власним настановам. Існує реальна проблема, що вимагає конкретного рішення в кожній державі, – які переваги виявляє населення конкретної країни: право людини самій визначати форму сексуальної поведінки або треба дотримуватись відповідності поведінки людини певним соціально значущим нормам.

Ставлення, за якого людина воліє самостійно визначати форму сексуальної поведінки, базується на низці політичних, культурних та економічних факторів сучасного суспільства: у політичній сфері цьому відповідають принципи демократії й свободи, у культурній – релятивність і толерантність нормативних систем, в економічній – економічна самостійність людини. Ніхто не стає відразу людиною із нетрадиційною орієнтацією, вона не падає на шлях людини, як листя з дерев, і не передається, як атипова пневмонія, «повітряно-крапельним шляхом». Вона є результатом духовних пошуків і міркувань людини, світоглядних настанов, які переходять у стратегію життя і її реалізацію. Багато «нетрадиційно» орієнтованих людей вважають, що на їхній світогляд і поведінку діють біологічні механізми, непідвладні контролю свідомості.

Ставлення світових та етнічних релігій до ЛГБТ-спільнот негативне. Так, у Біблії Третя книга Мойсеєва (Левіт, 18:22) свідчить: «Із чоловіком не сходитимешся, як сходишся з жінкою: це гидота» [11]. «Коли чоловік зійдець-

ся з чоловіком так, як із жінкою, обидва вчинили гідоту; смертю мусять їх покарати; кров їхня на них» (Левіт, 20:13) [11]. Але сьогодні в усьому світі, особливо в Європі, виявом вищого ступеня демократії, свободи слова, думки, дій уважається відкрита заява про свої пристрасті й нетрадиційну сексуальну орієнтацію. У багатьох державах навіть на офіційному рівні реєструються одностатеві шлюби і їм дозволяють виховувати прийомних дітей. Така соціальна практика, на думку церковників, суперечить природним і моральним настановам людства. За це може виявитися Божественна відплата у формі нових захворювань або смертоносних епідемій. У Корані розповідається про народ пророка Лута (Лота). Цей народ за свою причетність до гріха мужолозтва був просто стертий із лица землі. «Воістину, у цьому знамення для тих, хто здатний бачити» (Коран, 15:75) [12]. Коли збожеволілі від своїх пристрастей люди стали домагатися гостей-ангелів, які з'явилися в образі прекрасних юнаків, Лут, ґрунтуючись на своїй пророчій проникливості, сказав: «Воістину, у цьому знамення для віруючих!» (Коран, 15:77) [12].

Сучасне суспільство, з одного боку, є такою комунікативною спільнотою, усередині якої має місце базова згода щодо загальних правил гуртожитку, а з іншого – воно є гетерогенним утворенням за умовами та способом життя, культурними цінностями й нормами. У цій ситуації саме поняття нормативності й, відповідно, девіантності має значну невизначеність. На прикладі існування ЛГБТ-спільноти ми бачимо, як змінюється принцип ставлення суспільства до поведінки, яка, з одного боку, продовжує вважатися ненормативною, а з іншого – є нормальною для гетерогенних структур сучасного соціуму. Ставлення до нетрадиційних сексуальних орієнтацій і ЛГБТ-спільнот має поколінський характер, що пов'язано з політичними, економічними та культурними змінами, що відбулися в сучасному суспільстві, які роблять цінність індивідуальної свободи пріоритетною в соціальних перевагах особистості.

Легалізація одностатевих шлюбів у західних країнах, пропаганда нетрадиційних сексуальних орієнтацій у мистецтві та ЗМІ, кар'єрна підтримка їхніх носіїв у всіх сферах життєдіяльності сучасного соціуму свідчить про укорінення нових форм сексуальності в сучасному соціальному просторі.

Отже, проблема сексуальності як культурного феномена набуває все більшої ваги як у сучасному філософському дискурсі, так і в соціальних практиках сьогодення. Набуває поширення думка, що сексуальність не вроджена особливість людини, а формується під впливом різноманітних культурних дискурсів про сексуальність у певному соціальному просторі. Розвиток постмодерністської соціальності посилює ідею щодо поширення різноманітних нетрадиційних форм і напрямів сексуальності в сучасній культурі. Сексуальність починає виступати як постійний об'єкт дискусій, суспільної уваги, контролю, аналізу, визначаючись як важлива вісь ідентичності сучасної людини. Сексуальність виступає як конститувальний взаємозв'язок між людською тілесністю, особистісною самоідентифікацією й соціально-нормативною сферою суспільства.

Література

1. Фрейд З. Очерки по теории сексуальности / З. Фрейд. – М. : АСТ, 2006. – 288 с.
2. Фуко М. История сексуальности : у 3 т. / М. Фуко. – Х. : ОКО, 1997–2000. – Т. 1 : Жага пізнання. – 1997. – 235 с.
3. Фуко М. История сексуальности : у 3 т. / М. Фуко. – Х. : ОКО, 1997–2000. – Т. 2 : Інструмент насолоди. – 1999. – 288 с.
4. Фуко М. История сексуальности / М. Фуко. – Х. : ОКО, 1997–2000. – Т. 3 : Плекання себе. – 2000. – 264 с.

5. Эвола Ю. Мужчина и женщина / Ю. Эвола // Восстание против современного мира [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.musa.narod.ru/evola1.htm>.

6. Кон И.С. Сексология / И.С. Кон. – М. : Академия, 2004. – 384 с.

7. Кон И.С. Лунный свет на заре. Лики и маски однополной любви / И.С. Кон. – М. : Олимп, АСТ, 2003. – 576 с.

8. Кон И.С. Мужчина в меняющемся мире / И.С. Кон. – М. : Время, 2009. – 496 с.

9. Епанова Ю. Виртуальные репрезентации сексуальности : автореф. дисс. ... канд. наук по культурологии / Ю. Епанова. – Саранск, 2011. – 15 с.

10. Патриарх Кирилл назвал однополые браки движением к концу света [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ntv.ru/novosti/633297/>.

11. Біблія на українській мові / переклад Івана Хоменка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrbible.at.ua/>.

12. Преславний Коран / переклад смислів українською мовою М. Якубович [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://d1.islamhouse.com/data/uk/ih_books/single/uk_Meanings_of_Quran_in_Ukrainian.pdf.

Анотація

Зубов В. О. Сексуальність як предмет філософської рефлексії. – Стаття.

У статті розглядаються філософські аспекти сексуальності як культурного феномена сучасності. Зазначається, що проблема сексуальності набуває все більшої уваги як у сучасному філософському дискурсі, так і в соціальних практиках сьогодення. Поширюється думка, що сексуальність не вроджена особливість людини, а формується під впливом різноманітних культурних дискурсів про сексуальність у певному соціальному просторі. Розвиток постмодерністської соціальності посилює ідею щодо поширення різноманітних нетрадиційних форм і напрямів сексуальності в сучасному західному суспільстві. Сексуальність починає виступати як постійний об'єкт дискусій, суспільної уваги, контролю, аналізу й визначається як важлива вісь формування ідентичності сучасної людини. Сексуальність виступає як конститувальний взаємозв'язок між людською тілесністю, особистісною самоідентифікацією й соціально-нормативною сферою суспільства.

Ключові слова: сексуальність, людина, стать, сексуальна орієнтація, норма, традиція.

Аннотация

Зубов В. А. Сексуальность как предмет философской рефлексии. – Статья.

В статье рассматриваются философские аспекты сексуальности как культурного феномена современности. Отмечается, что проблема сексуальности приобретает все большее внимание как в современном философском дискурсе, так и в социальных практиках современности. Получает распространение установка, что сексуальность не врожденное свойство человека, а формируется под влиянием различных культурных дискурсов о сексуальности в определенном социальном пространстве. Развитие постмодернистской социальности усиливает идею о распространении многообразия нетрадиционных форм и направлений сексуальности в современном западном обществе. Сексуальность начинает выступать в качестве постоянного объекта дискуссий, общественного внимания, контроля, анализа и определяется как важная ось формирования идентичности современного человека. Сексуальность выступает связующим звеном между человеческой телесностью, личностной самоидентификацией и социально-нормативной сферой общества.

Ключевые слова: сексуальность, человек, пол, сексуальная ориентация, норма, традиция.

Summary

Zubov V. O. Sexuality as a subject of philosophical reflection. – Article.

The article deals with the philosophical aspects of sexuality as a cultural phenomenon of our time. It is noted that the issue of sexuality is gaining attention as a modern philosophical discourse and social practices of today. Gaining the idea that sexuality is not innate to man, and formed different cultural discourses of sexuality in

a social space. The development of postmodern sociality reinforces the idea of the variety of non-traditional forms of distribution and areas of sexuality in modern Western society. Sexuality begins to act as a permanent object of discussions, public attention, monitoring and analysis and is defined as an important axis of identity formation of modern man. Sexuality serves as a link between human corporeality, personal identity and social and normative spheres of society.

Key words: sexuality, man, sex, sexual orientation, rule, tradition.